

ביאורים

72- ו- מעלות העיון והחקירה

מהדורת אור עציון

איך אפשר לומר שיש חובה לעיין ולחקור ולהאמין לפי מסקנות החקירה, הלא הדבר עלול להביא לידי כפירה ואפיקורסות כפי שחושב ההמון? שאלה זו קיימת רק בקרב עמי הארצות שהם אנשים שטחיים ואינם רגילים לחשוב ולכן הם מאמינים בכל מיני דברים מוזרים ולא נכונים, למשל - שכל אדם שהולך להודו מעשיר או שליכוי הירח נגרם על ידי תנין הבולע אותו, וכמו שאנשי ערב חושבים שמי שגמלו לא נשחט על קברו יצטרך ללכת רגלי כאשר יקום לתחיה, ועוד דברים המעוררים גיחוך.

73 ואם יאמר אדם, הרי חז"ל הזהירו אותנו שלא לעיין, ובמיוחד לא בראשית הזמן ובראשית המקום, כמו שכתוב (חגיגה יא): "כל המסתכל בארבע דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם - מה למטה, מה למעלה, מה לפניו ומה לאחור". נענה לו שלא יתכן שהקדוש ברוך הוא ימנע מאיתנו לעיין, כפי שהנביא אומר (ישעיה מ, כא): "הלא תדעו, הלא תשמעו, הלא הגד מראש לכם, הלא הבינותם מוסדות הארץ", מפסוק זה אנו למדים שהאדם צריך לסמוך על המסורת הישנה - "הלא הגד מראש לכם", ומצד שני מוטל עליו גם חיוב לעיין ולחקור - "הלא הבינותם מוסדי ארץ". וכן אמר אליהו לאיוב ושלושת חבריו (איוב לד, ג): "משפט נבחרה לנו, נדעה בינינו מה טוב". בספר איוב ישנם עוד דימויים רבים בין החברים על נושא זה.

74 מפסוקים אלו רואים שצריך לעיין, אבל אל לנו לעשות זאת בכוח שכלנו בלבד אלא עלינו להיעזר בספרי הנביאים וחכמים שהם עמודי התווך שלנו, משום שעל ידם נישמר מלהגיע לידי טעות שאנו עלולים להכשל בה אם נעיין רק על ידי שכלנו. ועוד, אם נסמוך רק על עיוננו ולא על דברי הנביאים, כל עוד לא נגיע למסקנה, נשאר תלושים ללא אמונה ודרך, ואפילו אם העיון יביא אותנו לאמונה, אין לנו בטחון שלא נטעה ונסור ממנה.

75 אנו מועינים בשורשי אמונתנו משתי סיבות: א. בכדי לאמת את התורה ולדעת אותה בידיעה ברורה, ולא רק באמונה תמימה. ב. בכדי שנוכל להשיב תשובות לכל מי שישאל אותנו שאלות אמוניות.

76 ה' מסר לנו את הבסיס של היהדות על ידי הנביאים, לאחר שאימת לנו את נבואתם על ידי אותות ומופתים, והודיע לנו שכאשר נעיין בשכלנו נגיע לאותה מסקנה שאותה מסרו לנו הנביאים, ובנוסף הבטיח לנו ד' שלא יתכן שלחולקים עלינו תהיה הוכחה ברורה נגד דתנו. אפשר לסמוך על הבטחה זו, מפני שה' הוא זה שברא את העולם על כל יצוריו, ולא יתכן שיציר כפיו של ה' יסתור את דתו.

77 ועל כך אמר הנביא ישעיה (מד, ו): "כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות, אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים" ובפסוק זה כלולים עקרי האמונה: שהעולם אינו קדמון אלא מחדש, וה' הוא בוראו, ואין כח נוסף השולט בעולם. וממשיך לומר לנו שלא נחשוב שה' יעזוב אותנו, על כך אמר ישעיה (שם ז): "ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות ואשר תבואנה יגידו למו" וההסבר הוא: מי יכול לקרא את הדורות מראש כמוני, ואם יש אחד כזה שיבא לפני ויערוך את דבריו, ומי יגיד לי את מה שאני רוצה לעשות - לגאול את עם ישראל ולהניח אותו על אדמתו, והאותות והמופתים שיגיעו בעתיד הם יגידו להם מי הוא האל השולט. (זהו אחד הפירושים של משומי עם עולם)

הנמנים
מלחקור

ו-72 ואם יאמר אומר איך נשים עלינו לדיון העיון בידיעות ודקדוקים עד אשר נאמין אותם כפי מה שיתבררו במלאכת השעור ויתישבו, והעם מרחיקים המלאכה הזאת עד שהם אומרים שהעיון בה מביא הכפירה ומביא אל האפיקורסות? נאמר כי זה אינו אלא אצל עמי הארץ שבהם, כאשר סוברים עמי הארץ שבעיר הזאת כי כל מי שהוא הולך אל ארץ הדו יעשיר. וכמו שנאמר על עמי הארץ שבעירנו שהם סוברים שדבר שהוא דומה לתנין בולע הירח ונקדר. וכאשר אומרים על קצת עמי הארץ שבערב שהם סוברים שמי שמת מהם ולא ישחטו גמלו על קברו יביאוהו ליום הדיון רגלי. והרבה כזה ממה שראוי לשתק עליו. 73 ואם יאמר אומר הנה חכמי ישראל הזהירו מזה, ובלבד העיון בתחלת הזמן ותחלת המקום, כאמרום כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאלו לא בא לעולם; מה למעלה מה למטה, מה לפניו מה לאחור (חגיגה יא). נאמר ונעזר באלהים כי העיון האמתי לא יתכן שיקנעוהו ממנו, ויוצרונו כבר צוה בו עם ההגדה הנאמנת, כאמרו (ישעיה מ, כא): הלא תדעו הלא תשמעו הלא הגד מראש לכם הלא הבינותם מוסדות הארץ. ואמרו החסידים קצתם לקצתם (איוב לד, ד): משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב. וכאשר יש לחמשת האנשים בזה, רוצה לומר איוב וחבריו מאמרים נרחבים. 74 אבל מנעו שנגעזב ספרי הנביאים לצד ושנסמך על מה שייצא לכל אחד ואחד בעדת עצמו בהעלותו על דעתו התחלות הזמן והמקום, כי כל המעיין מן הצד הזה אפשר שימצא ואפשר שיטעה, ועד שימצא יהיה בלא דת, ואם ימצא הדת יחזיק בה לא יבטח מהעתקתו ממנה בספק שיעמד לפניו ויפסיד עליו אמונתו, ואנחנו פלנו מספיקים שהעושה זה חוטא, אם הוא בעל עיון, אבל אנחנו קהל בני ישראל חוקרים ומעינים על דרך זולת זו, שהוא מה שאני עתיד לזכרו ולבאר בעזרת ה'.

חקירה ונבואה

75 דע אלהים יישרך האישי המעיין בספר הזה, כי אנחנו חוקרים ומעינים בעניני תורתנו בשני ענינים. האחד מהם שיתברר אצלנו בפעל מה שידענו מנביאי האלהים במדע, והשני שנשיב על כל מי שטוען עלינו בדבר מדברי תורתנו; 76 והוא שאלהינו יתברר חיבנו כל מה שאנו צריכים אליו מענין תורתנו על ידי נביאי, אחר שאמת להם הנבואה אצלנו באותות ובמופתים, וצנו שנאמין בענינים ההם ונשמרם. והודיענו כי כאשר נעין ונחקר יצא לנו הברור השלם בכל שער כאשר הודיענו על יד נביאי. והבטיחנו כי לא יתכן שיהיה לכופרים עלינו טענה בתורתנו ולא ראיה למספקים באמונתנו. 77 והוא באמרו כמה שהגיד לנו מן הדברים פלם שהם מוחלים והוא הבורא את התחלתם והוא אחד אין שתף לו, כאמרו (ישעיה מד, ו): כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים. ואמר אחריו כמה שצוה בו והזהירנו ממנו והגיד אותה לנו שהוא היה והוא יהיה כאמרו (שם שם, ז): ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם עולם ואותיות ואשר תבואנה יגידו למו.

לדיון - לחובה. השעור - בדייקנות. המלאכה הזאת - החקירה בעניני אמונה. רגלי - ברגליו. ובלבד - במיוחד. הזמן - קודם בריאת העולם. למעלה - מעל השמים. לפניו - קודם הבריאה. ההגדה הנאמנת - בדברי הנביאים. מנעו - מה שציוו חז"ל, להתרחק מלחקור. מן הצד הזה - באופן זה של חקירה שכלית בלא עיון בדברי הנביאים וחז"ל. לא יבטח - אין לו ביטחון. במדע - בשכל. מוחלים - לשון התחלה, נבראים.

לעילוי נשמת מו"ר הרב צבי יהודה בן מרן
הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל